

SSAD

Stratejik ve Sosyal Arařtırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 7 Issue 2, July 2023

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Arařtırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 14.04.2023

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 24.04.2023

DOI: 10.30692/sisad.1283008

GÜÇ DENGESİNDEKİ SOĞUK SAVAŞ SONRASI DEĞİŞİMİN ULUSLARARASI HUKUKTAKİ EGEMEN EŞİTLİK DİLİNE YANSIMASI*

*The Reflection of the Change in the Balance of Power After the Cold War on the Language
of Sovereign Equality*

Abdullah Ahmet BUYURAN

Doktora Öğrencisi

Milli Savunma Üniversitesi

*Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel
Çalışmalar Ana Bilin Dalı*

ORCID ID: 0000-0003-0938-7558

aabuyuran@gmail.com

Atıf/Citation: Abdullah Ahmet Buyuran (2023), “Güç Dengesindeki Soğuk Savaş Sonrası Değişimin Uluslararası Hukuktaki Egemen Eşitlik Diline Yansıması”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.2 Temmuz 2023, s.239-260.

Öz: Dilin gücünü kullanan uluslararası hukuk, devlet etkileşimi için bir lingua gentium olmuş ve yüzyıllar boyunca da değişen bir dile sahip olmuştur. Uluslararası hukukun dilindeki değişim, uluslararası sistemin güç yapısına bağlı bulunmaktadır. Dünya düzeninin bipolar sisteminin ortadan kalkmasıyla birlikte birbiriyle rekabet eden iki model ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri tek kutuplu ve Birleşik Devletlerden proje edilen yapı; diğeri ise çoğulcu Birleşmiş Milletlere dayalı dünya sistemidir. Bu iki yapı egemenliği kademelendirici söylemini muhatap kitlesine hem tek kutuplu ve Birleşik Devletler'den proje edilen yapının emperyal lisansı ile hem de görünürde çoğulcu Birleşmiş Milletlere dayalı yapı altında egemenlik lisansı ile yöneltmiştir. Bu yüzden yoz devlet etiketi ile ortaya çıkan ve 19'uncu yüzyıl uluslararası toplumunu karakterize eden dışlama mantığı ve söyleminin yanı sıra, başarısız devlet söylemi ile bu mantık egemenlik söyleminin içerisine entegre edilmiş ve gelişen süreç içerisinde koruma sorumluluğu ile birlikte egemenlik kavramını yeniden inşa etmeye yönelmiştir. Bu makalede, Soğuk Savaş sonrasında güç dengesinde oluşan bozulma ile birlikte, uluslararası hukuk söyleminin dayandığı insanın temel unsuru olan devletlerin egemen eşitliğine yönelik söylem değişimi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güç Dengesi, Egemen Eşitlik, Uluslararası Hukuk, Söylem.

Abstract: International law that make use of the power of language has been a lingua gentium for state interaction, and also had an ever-changing discourse for centuries. The change in the discourse of international law depends on the power configuration of the international system. With the disappearance of the bipolar system of the world order, two competing models emerged as a result of the end of the cold war and the dissolution of the Soviet Union. One of

* Bu çalışma, Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel Çalışmalar Anabilim dalında Prof. Dr. Hikmet KIRIK danışmanlığında yapılan “Devlet Başarısızlığı, Egemen Eşitlik ve Uluslararası Hukukta Müdahale” isimli doktora tezinden üretilmiştir.

them is the unipolar structure designed from the United States; the other is the multipolar world order system based on the United Nations. These two structures directed their discourse that rejects equal sovereignty to their audience, both in the imperial language of the unipolar structure projected from the United States, and in the language of sovereignty under the apparently pluralist United Nations-based structure. Therefore, in addition to the logic and discourse of exclusion, which emerged with the label of "rogue state" and has characterized the understanding in the international society of the 19th century; another logic of exclusion has emerged in the language of sovereignty with the discourse of failed state, and in the developing further process, it has integrated with the responsibility to protect in order to reconstruct sovereignty. In this article, with the deterioration in the balance of power after the Cold War; The change in discourse towards sovereign equality of states, which is the basic element of the construction on which the discourse of international law is based, has been examined.

Keywords: Balance of Power, Sovereign Equality, International Law, Discourse.

GİRİŞ

Uluslararası hukuk, uluslararası toplumdaki devletlerin birbirleri ile ilişkilerinde riayet etmekte hemfikir oldukları, çoğunlukla da riayet ettikleri ve hukuk statüsü tanıdıkları bir kurallar vücudu olarak karşımıza çıkmaktadır (Watson, 1982, ss. 29-30). Bu nedenle egemen ülkesel devletlerarasındaki ilişkileri düzenleyen uluslararası hukuk da devletin içerisindeki egemen karakterine odaklanmaktan ziyade, devletlerin aralarındaki münasebetleri yönetmeye göre kurgulanmış ve inşa edilmiştir. Uluslararası hukukun bina edildiği bu inşanın ana unsurları da politik birimlerin egemenliği, ülkesel bütünlük ve iç işlerine karışmama olmuştur (Chan, 2013, s. 403).

Uluslararası hukuki inşanın kurucu normu olan egemenlik, bir devletin belirli bir ülke toprağı üzerinde etkin ve nihai kontrol yürüttüğü ve resmi olarak da herhangi bir dış veya üst otorite yapısından bağımsız olduğu anlamına gelmektedir (Goldsmith ve Levinson, 2009, s. 1845). Devlet içerisinde uygulandığında egemenlik kavramı mutlak bir politik gücün varlığını ifade ederken devletlerarasındaki münasebetlere uygulandığında ise egemen devletlerin üzerinde herhangi bir üst otoritenin bulunmadığını ifade etmiştir (Hinsley, 1986, s. 158).

Bu yaklaşıma paralel olarak, uluslararası hukukta ülkesel egemen devletlerin hukuken eşit olduklarını ifade eden egemen eşitlik lisanı, 18'inci yüzyılın sonunda uluslararası hukuk teorisyenleri tarafından evrenselleştirilmiştir (Lee, 2004, s. 150). Egemen eşitlik bir söylem olarak günümüze kadar muhafaza edilmiş ise de bu söylem tarihin her döneminde verili olarak kabul görmemiştir (Anand, 1967, ss. 217-218). Ancak büyük güçlerin Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'ne devletlerin egemen eşitliği prensibini dâhil etmedeki direnci, İkinci Dünya Savaşı sonrasında güç dengesi ortamında kayda değer bir şekilde ortadan kaybolmuş (Anand, 1967, s.237) ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın (BM Şartı) 2'nci maddesinin 1'inci fıkrasının ilk bendinde, organizasyonun bütün üyelerinin egemen eşitliği prensibine dayandığı belirtilmiştir.

Bu kodifikasyon ile birlikte, bütün devletlerin uluslararası hukukun oluşumuna eşit derecede iştirak etmek hakkına ve uluslararası hukuki kişiliğin tam ve eşit sahipleri olarak da bir takım uluslararası hak ve yükümlülükler sahip oldukları kabul edilmiştir (Cohen, 2006, s. 492). Egemenlik, bir yandan devletlerin iç eksikliklerini ve dış baskıya karşı başarısızlıklarını örtmekte diğer yandan ise uluslararası toplum içerisinde anlamlı bir değer olarak varlığını sürdürmektedir. Müdahale etmeme prensibi ise geleneksel imparatorluk inşasını sınırlandırmakta ve güçlü devletin daha az güçlüye karşı kuvvet kullanımını örselemektedir (Inayatullah, 1996, ss. 51-81).

Devletlerin egemen eşitliğine dayalı bu resmi söylem, Soğuk Savaşın bitimine kadar varlığını korumuş, uluslararası hukuki kavramlar bu anlayış üzerine oturtulmuş ve bir paradigma halini almıştır. Paylaşılan bu hukuk kültürü iki kutuplu bir güç dengesi ortamında hiç kimse tarafından sorgulanmamıştır. Farabi'nin de belirttiği gibi; taraflar arasında bir güç dengesi kurulduğunda, bu denge uzun zaman devam ettiğinde ve bu şartlar altında hukukun nasıl ortaya çıktığını bilmeyen yeni bir nesil hayata geldiğinde, onlar hukukun kendi zamanlarında varolan şey olduğunu düşünmektedirler (Farabi, 2019, s. 139).

Ancak egemen eşitlik prensibini anlamak ve egemenliği hukuki bir norm olarak görmek, egemen devletlere tanınan imtiyazların değişebileceğini ve farklı egemenlik rejimlerinin de varolabileceğini kavramayı gerektirmektedir (Cohen, 2006, s. 494). İnşacı yaklaşım, egemenliği analitik bir varsayım olarak kabul etmemektedir. Egemenlik daha ziyade ülkesellik, otonomi ve tanınma bağlamında öznelerarası anlayışları yansıtan ampirik bir nitelik olarak görülmektedir (Krasner, 1999, s. 46). Egemenlik devamlı bir şekilde aktörler arasında ve aktörlerle yapılar arasında var olan etkileşimler yoluyla inşa edilmekte ve yapı söküme tabi tutulmaktadır. Ne devlet ne de egemenlik verili olarak alınmamaktadır. Daha ziyade bir aktör olarak devlet ve bir söylem olarak egemenlik, karşılıklı olarak birbirlerini inşa etmekte, karşılıklı olarak birbirini dönüştürmekte ve değişmektedir (Krasner, 1999, s. 49).

Uluslararası hukukun dilindeki dönüşüm, uluslararası sistemin güç konfigürasyonuna bağlı bulunmaktadır. Uluslararası sistemin güç konfigürasyonu değişime uğradıkça uluslararası hukukun hem içeriği hem de hukuk tarafından oynanan rol değişmektedir (Hsiung, 1997, s. 19). Uluslararası hukuk sistemin yapısını yansıtmakta, aktörlerin tabiatı sistemin hukukunun ülkesel devletler tarafından yapılan bir koordinasyon hukuku mu yoksa bir imparatorluğun dış kamu hukuku mu olacağını veyahut Ortaçağ'da olduğu gibi tamamıyla yok mu olacağını göstermektedir (Hoffmann, 1961, s. 211).

Devletlerin, bir ülke ve nüfus üzerinde münhasır güç ve otoriteye sahip egemenler olarak birbirleri ile eşit olduklarını ifade eden devletlerin egemen eşitliği prensibi, hukuki bir ilke olarak 1945 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'nda ifade edildiği şekliyle halen varlığını korumaktadır. Ancak egemen eşitlik prensibinin geçerliliğini farklı kelime dağarcıkları ile tekrar sorgulatan husus, 1989 yılında Soğuk Savaş'ın bitimini müteakip egemenliği kademelendirici ve koşula bağlayıcı söylemlerin yaygınlaşması olmuştur.

Dünya düzeninin çift kutuplu sisteminin ortadan kalkmasıyla birlikte, soğuk savaşın bitimi ve Sovyetler Birliğinin dağılması neticesinde birbiriyle rekabet eden iki modelin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan biri tek kutuplu ve Birleşik Devletlerden idare edilen yapı, diğeri ise çoğulcu Birleşmiş Milletlere dayalı dünya düzeni sistemidir (McWhinney, 2001, s. 7). Oluşan hegemonya, egemenliği kademelendirici söylemini uluslararası topluma hem tek kutuplu ve Birleşik Devletler'den idare edilen yapının emperyal lisansı ile hem de çoğulcu Birleşmiş Milletlere dayalı yapı altında kişi ve müesseselerin semantik otoritesini kullanarak egemenlik lisansı içerisinde yöneltmiştir. Bu yüzden yoz devlet söylemi ile ortaya atılan ve 19'uncu yüzyıl uluslararası toplumunu karakterize eden dışlama mantığı ve söyleminin yanı sıra, başarısız devlet söylemi ile bu mantık egemenlik söyleminin içerisine entegre edilmiştir (Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, 2008, ss. 140-145).

Ancak yöneltilen her iki kavramın söylemsel ortak özelliği, bu tür etiketlenen yapılara karşı uluslararası toplumdaki eşit egemen duruşun reddedilmesidir. Bu çalışmada, Soğuk Savaş sonrasında güç dengesindeki değişimle birlikte uluslararası hukukun egemen eşitlik dilinin nasıl evrilmeye başladığı ve egemenliği kademelendirici söylemlerin ve doktrinlerin egemenliği nasıl yeniden inşa etmeye başladığı araştırılmıştır.

Egemenlik

Hans Kelsen egemenlik kavramının ulusal ve uluslararası teorisinin en önemli kavramlarından biri olduğunu ifade ederken teoride karışıklığa yol açacak birçok anlama da geldiğini belirtmektedir. Bu anlamlardan en yaygın olanının, etimolojik köken olarak latince *superanus* teriminden elde edilen, “devletin özel niteliği, nihai güç olmanın niteliği veya insan davranışının üst düzeni” anlamları olduğunu ifade etmektedir (Kelsen, 1960, s. 627).

Egemenlik denilince bir toplum içerisindeki mutlak güç, dışarıdan mutlak bağımsızlık ve uluslararası hukuktaki hukuki bir kişi olarak tam güç akla gelmektedir (Endicott, 2010, s. 245). Tanıma perspektifinden bakıldığında ise egemenlik, politik bir varlığın kendi faaliyetlerinde

nihai otoriteyi uygulama konusunda dışsal olarak tanınmış bir hakkı olarak görülmektedir. Bu yönden tanımı gereği egemenliğin devlet olmanın bir unsuru olduğu ve sosyal olarak inşa edildiği kabul görmektedir. Egemenin tanınması için kurallar değiştikçe, egemenliğin anlamı da değişime uğrayabilmektedir (Biersteker ve Weber, 1996, ss. 11-18).

Egemenlik kavramı, aşırı şekilde politik niteliği olan bir kavram olarak kabul edilmektedir. Fakat devletler belirli bir durumu, bu kavramın BM Şartı madde 2(7) ile ilişkisine dayanarak yorumladığı, desteklediği veya belirli durumlara buna dayanarak karşı çıktığı oranda da bu kavram hukuki olarak karakterize edilmektedir (Suttle, 2016, s. 16). Buna mukabil uluslararası antlaşma hukukunun kendisinde egemenlik kavramının sarıh bir tanımı bulunmamaktadır (Besson, 2011, s. 12). Uluslararası Daimi Adalet Divanı'na göre, egemenlik kavramı statik bir içeriğe sahip olmayıp uluslararası ilişkilerin gelişimine bağlı bulunmaktadır (Hilla, 2008, s. 124). Nikaragua Davası'nda Uluslararası Adalet Divanı da açık bir şekilde, Birleşmiş Milletler Şartı hükümlerinin sabit olmaktan ziyade dinamik olduğunu ve devlet pratiği yoluyla zaman içerisinde değişme kabiliyetine sahip olduğunu kabul etmiştir (International Court of Justice, 1986, par. 176).

Bu değişimin, yeniden kavramsallaştırma ve inşada “pratik camiaları”, (Emanuel Adler, 2005, s. 14) büyük rol oynamaktadır. Bu camialar, öznelarası pratikler ile paylaşılan anlayışları dikkate sunmaktadırlar. Kollektif anlayışlar, pratik camiaları arasında zuhur etmekte, söylemler yaratılmakta, öğrenme oluşmakta ve küresel yönetişimin müesseseleri ve pratikleri gelişmektedir (Emanuel Adler, 2005, ss. 14-15).

Devlet ve Egemenlik Arasındaki Oluşturucu İlişki

Egemenlik kavramının tarihi devlet ile ilişkili görülmektedir. Devlet toplumların geliştirdikleri politik müesseselerden birine verdiği isimdir. Devlet farklılığa sahip bir politik kurum olarak, toplumların kendi evrimi içerisinde belirli bir aşamada benimsedikleri politik gücün bir organize edilme şekli olarak görülmektedir. Hinsley'e göre devletin farklılığı, tarihteki diğer politik müesseselere nazaran bu politik gücü uygulayış şeklinde yatmaktadır (Hinsley, 1986, ss. 2-6).

Devlet, toplumu üzerine kendisini empoze etmekte ve tabii yolların dışındaki güç enstrümanlarıyla bu dayatmayı yapmaya çalışmaktadır. Foucault, devletin kendisini toplumu üzerine empoze etme sürecini ve bunun evrimini, yönetimsellik (governmentality) kavramı ile açıklamaya çalışmaktadır (Foucault, 1991, ss. 102-103). Devlet formlarının yükselişi, kendini toplumu üzerine empoze etme üzerine kurulu egemenlik nosyonunun oluşumu için gerekli bir şart olmaktadır. Devletsiz bir toplumda egemenlik fikri de alakasız kalmaktadır. Hatta devletsiz toplumlar tamamen etkin nihai bir otoriteye sahip olsalar bile, kendisinden ayrı bir çeşit idareye sahip bulunmamaktadırlar. Bir topluma devletin enstrümanları ile hükmedildiğinde, egemenlik kavramının zuhur etmesi de er ya da geç kaçınılmaz olmaktadır. Doğal olarak devletin ortaya çıkışı ile devletin taleplerinin başlangıcı arasında zamansal bir fasıla olmaktadır. Çünkü ilk ortaya çıkan kavram egemenlik değil devlettir (Hinsley, 1986, s. 17).

Bu husus uluslararası hakemlik kararlarına da yansımıştır. Milletler Cemiyeti'nin 1920 yılında Finlandiya ve İsviçre arasında Aaland Adaları'nın statüsünü çözüme bağlamak için oluşturduğu Komisyon, sunduğu raporunda:

“... göz ardı edilemeyecek bir zaman boyunca egemen devletlerin oluşumu için gerekli olan koşullar bulunmamıştır. Anarşi ve devrimin ortasında, hatta bazı olgusal unsurlar önemli bir zaman süresince eksik kalmıştır. Politik ve sosyal yaşam organize değildi. Otoriteler kendilerini kabul ettirecek kadar güçlü değillerdi... Bu sebeptendir ki hangi tarihte Finlandiya Cumhuriyeti'nin hukuki anlamda gerçekten egemen bir devlet olduğunu söylemek güçtür.”(International Commission of Jurists on Aaland Islands, 1920)

tespitini yapmak suretiyle devletin kurulması ile egemenlik kavramının ortaya çıkması arasında zamansal bir gecikme olduğunu, ilk oluşan kavramın devlet olduğunu, otoritelerin anarşi ve devrimin ortasında kendilerini kabul ettirecek güce ulaştıklarında egemenliğin ve egemen devletin ortaya çıktığını kabul etmiştir.

Devlet Egemenliğinin İç ve Dış Boyutları

Geleneksel olarak devlet egemenliği iki farklı boyutta işlemektedir. Egemenlik ya iç işlerine uygulanmakta ya da dış ilişkilere uygulanmaktadır. İlk bahsedilen boyut iç egemenlik olarak, diğer boyut ise dış egemenlik olarak adlandırılmaktadır (Besson, 2011, s. 10). İç boyut olarak egemenlik en üstünlüğü, bir ülke içerisindeki yerleşimciler üzerinde birleşik, kapsamlı, nihai, münhasır ve doğrudan bir otoriteyi ifade etmektedir. Korrelatif dış boyut ise dışarıdaki güçlerden otonomi iddiasını ihtiva etmektedir. Dış egemenlik, yetkisel taleplere veya yabancı otoritelerin politik kontrolüne karşı ülkesel devletin bağımsızlığını ve sızdırmazlığını zorunlu kılmaktadır (Cohen, 2010, s. 263).

İç ve dış egemenlik kavramsal olarak ayrı olsa da mantıksal olarak birbirinden ayrılamamaktadır. Dış egemenliğin var olması için içeride bir egemenin de var olması gerekmektedir. Dış egemenlik ve bu suretle diğer egemenlerden bir sınır ile ayrılma olmadıkça, iç egemen kendi yeterliliklerini tanımlayamamakta ve otorite uygulayamamaktadır. Yeterliliklerin belirlenmesi ve otorite uygulanmasında iç egemenlik olmaksızın diğer egemenlerle ilişkilendirilecek bir dış egemenlik de var olmamaktadır. Bu yüzden birini diğerinin önüne yerleştirmek de mümkün bulunmamaktadır (Besson, 2011, s. 10). Bu karşılıklı tanıma ve etkileşim dış egemenlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden ki egemen eşitlik kavramı varlığını dış egemenlik kavramının ortaya çıkmasına borçludur (Besson, 2011, s. 4).

Devletlerin Egemen Eşitliği

Devletlerin iç ve dış egemenlikleri mantıksal olarak birbiri ile ilişkili boyutlar olsa da pozitif uluslararası hukukun temel kavramlarının inşası için bu boyutların analitik olarak ayrık tutulması önem arz etmektedir. Bu analitik ayrıma paralel olarak, egemen ülkesel devletlerarasındaki ilişkileri yöneten uluslararası hukuk da devletin içindeki gelişmelere odaklanmaktan ziyade devletlerarasındaki ilişkileri yönetmeye göre kurgulanmış ve inşa edilmiştir. Uluslararası hukukun dayandığı bu inşanın temel unsurları da daha önce zikredildiği üzere, politik birimlerin egemenliği, ülkesel bütünlük ve iç işlerine müdahale etmeme olmuştur (Chan, 2013, s. 403).

Devletlerin egemen eşitliği prensibi söylemsel bir inşa olarak karşımıza çıkmaktadır. Hilla, Westfalya'nın temsili ve semiyotik gücünün, devletlerin egemen eşitliği kuramına destek sağladığını belirtmektedir (Hilla, 2008, s. 113). Westfalya'ya ilişkin geleneksel görüşün tipik bir kurucu mit olarak, klasik Avrupa sisteminin ve şu anki uluslararası sistemin prototipinin nasıl ortaya çıktığının nezh bir izahı olarak ortaya konduğu, bu izahın ise sistemin ana özelliklerini, yani ülkesellik, egemenlik, eşitlik ve müdahale etmemenin çıkış noktasını çok iyi açıkladığı belirtilmektedir (Osiander, 2001, s. 266).

Uluslararası hukukta egemen eşitlik normu, 18'inci yüzyılın sonunda uluslararası hukuk kuramcıları tarafından belirli bir normatif gündem ile evrenselleştirilmiş ve benimsenmiştir. İsviçreli felsefeci Emmerich de Vattel, bu hukuk kuramcılarının en önde gelenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. 1758 yılında Emmerich de Vattel:

“Bir cüce bir dev kadar erkektir; küçük bir Cumhuriyet en güçlü krallık kadar egemendir. Bu eşitliğin gerekli bir sonucu olarak bir devlete, bir millete yapılmasına izin verilen hepsine izin verilmiş demektir ve biri için izin verilmeyen diğerleri için de caiz değildir.”(Lee, 2004, s. 150)

ifadelerini kullanmak suretiyle büyük veya küçük bütün devletlerin haklar yönünden eşit olduklarını ifade etmiştir.

Vattel'in egemenlik teorisi, kavramın daha önce varolan realitesini, ülke içi otoritenin dışı karşı münhasırlığı ile sonuçlanan iki yolla değiştirmiştir. İlk olarak, müdahale etmeme prensibi yoluyla devletlere içeride ve dışarıda münhasır yönetme otoritesi tanımış, ikinci olarak ise devletleri daha yüksek herhangi bir otoriteye tabi kılmayan rızai bir uluslararası hukuk sistemi yaratmıştır (Hilla, 2008, s. 120).

Uluslararası hukukta egemen eşitliğin savunması olarak sistem stabilitesinin değeri veya diğer bir deyişle dünya düzenindeki istikrar ileri sürülmektedir. Eşit egemenlik, devletler sistemi içerisinde beraber var olabilmeyi temel bir kuralını sağlamış karşılıklı tanımanın ve egemen devletlerarasındaki etkileşimlerin düzenlenmesini mümkün hale getirmiştir (Cohen, 2010, s. 264). Oppenheim'in belirttiği gibi:

"Milletler ailesine girmekle bir devlet, eşitlerine karşı eşit bir duruma gelmektedir; kendi onuruna karşı, bağımsızlığının muhafazasına karşı, ülkesel ve şahsi üstünlüğüne karşı saygı gösterilmesini talep etmektedir. Uluslararası hukuk önünde, milletler ailesinin bütün üyelerinin eşitliği uluslararası şahsiyetten elde edilen değişmez bir niteliklerdir." (Kingsbury, 1998, s. 603)

Egemen eşitlik, bir söylem olarak günümüze kadar muhafaza edilmiş ise de bu söylem tarihin her döneminde verili olarak kabul görmemiştir. 1815 yılında Viyana Kongresi'nde, 1899 ve 1907 yıllarında La Haye Konferanslarında ve I. Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti'nin kuruluş aşamasında devletlerin egemen eşitliğinin bir prensip olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışma konusu olmuş ve bu prensip, bazı katılımcı devletlerarasında ve özellikle zamanın büyük güçleri tarafından kabul görmemiştir. 19'uncu yüzyıl boyunca T.J. Lawrence, Antoine Pillet, James Lorimer ve F.C. Hicks gibi pozitivistlerin etkisi altındaki birçok hukuk müellifi de uluslararası hukukta egemen eşitlik prensibinin varlığını ve etkinliğini reddetmişlerdir (Anand, 1967, ss. 217-218).

Büyük güçlerin Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'ne devletlerin egemen eşitliği prensibini dâhil etmedeki gönülsüzlüğü, İkinci Dünya Savaşı sonrasında güç dengesi ortamında kayda değer bir şekilde ortadan kaybolmuş (Anand, 1967, s. 237) ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2'nci maddesinin 1'inci fıkrasının ilk bendinde organizasyonun, bütün üyelerinin egemen eşitliği prensibine dayandığı belirtilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında egemen devletler, saldırgan ve ilhaka dayalı savaşa başvurmayı hukuk dışı kabul ederek bu alandaki egemenlik haklarından feragat etmişlerdir. Sömürgecilik ortadan kaldırılmış ve bu suretle imparatorluk kavramı alçaltıcı bir terim olmuştur. Egemen eşitlik kavramı da imparatorluğun karşıt kavramı haline gelmiştir (Cohen, 2006, s. 492). Anılan düzenin muhafazası için devlet egemenliğini öncelikleyen BM dizaynı da devlet içindeki ihlalleri önlemeye yönelik düzenlemeleri içermemiştir. BM'nin ana amacı uluslararası barış ve güvenliği sağlamaya, daha dar bir şekilde ise başta büyük güçler arasında olmak üzere devletlerarasındaki savaşı önlemeye yönelik olmuştur (Hehir, 2019, s. 34). Hehir'in tabiri ile 1945 yılında Birleşmiş Milletler sistemi adalet ve bireylerin hakları pahasına düzen ve devletlerin hakları üzerine dizayn edilmiştir (Hehir, 2019, s. 120).

Devletlerin egemen eşitliğine dayalı bu resmi söylem, Soğuk Savaşın bitimine kadar varlığını korumuş, uluslararası hukuki kavramlar bu anlayış üzerine oturtulmuş ve bu anlayış bir paradigma halini almıştır. Paylaşılan bu hukuk kültürü iki kutuplu bir güç dengesi ortamında hiç kimse tarafından sorgulanmamıştır.

Güç Dengesi

Güç dengesi konusunun uluslararası ilişkilerdeki en zorlu mevzulardan biri olduğu ve başka hiçbir kavramın dış politika analizcileri ile uygulamacıların ağızlarında bu kadar çok dolaşmadığı ileri sürülmektedir (Wohlforth, Kaufman, ve Little, 2007, s. 1). Güç dengesi kavramı, tarihte birçok müellif tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Friedrich von Gentz'e (1764-1832) göre güç dengesi, "az ya da çok birbirleri ile bağlantılı komşu devletlerarasında kendiliğinden varolan, aralarından hiçbirinin etkili bir direnişle karşılaşmadan veya kendisini tehlikeye atmadan diğerinin haklarını ve bağımsızlığını zedeleyemeyeceği bir oluşumdur."(Gentz, 1806, s. 55)

Lord Henry Brougham (1778-1868) güç dengesini;

"Ülkelerin dış işlerince telkin edilen itidal ve birbirini gözetim; milli duyguların veya tutkuların olası çıkarıcılığı itibariyle ihtiyat; hiçbir ilişkinin söz konusu olmadığı uzak ülkelere aynı bağlamda özen; tüm Avrupalı güçleri etkileyen yasalara saygı gösteren ve ortak bir ilke çerçevesinde hareket eden birlik; kısaca, medenileşmiş devletlerin evrensel olarak kabul gören büyükelçi ve diplomatları aracılığıyla karşılıklı denetim hakkı" (Cobden, 2016, s. 1332)

olarak tanımlamaktadır. Vattel ise hiçbir gücün diğerlerine hukukunu dayatacak bir pozisyonda olmaması durumunu güç dengesi olarak adlandırmaktadır (Bull, 2012, s. 97).

Güç Dengesi Varlığının Uluslararası Hukukun Yaratımı ve Hukuka Riayete Etkisi

Yukarıdaki tanımlardan güç dengesinin özetle, hiçbir devletin veya ittifakın ezici güce sahip olamayacağı şekilde sistemdeki devletlerarasında gücün dağılımı şeklinde anlaşılabilmesi kabul edilmelidir (Sheehan, 1995, ss. 2-4). Güç dengesinin muhafazasının modern devletler sisteminde üç tarihi işlevi yerine getirdiği kabul edilmektedir: (Bull, 2012, s. 102)

1. Bir bütün olarak uluslararası sistem boyunca genel güç dengesinin varlığı, sistemin evrensel bir imparatorluğa dönüşmesini engellemektedir.
2. Yerel güç dengelerinin varlığı devletlerin bağımsızlıklarını korumalarına yardımcı olmakta, yerel olarak hâkim bir güç tarafından absorbe edilmelerine veya hâkimiyet altına alınmalarına engel olmaktadır.
3. Güç dengesinin varlığı, uluslararası düzenin dayandığı diğer müesseseler için altyapıyı sağlamaktadır.

Güç dengesinin yarattığı bu yapısal istikrar, uluslararası hukuk yaratımı ve buna riayete de etki etmektedir. Realist teoride, uluslararası hukuka riayetin menfaatlerin ikincil tesiri olduğu ve uluslararası hukukun sadece güç dengesi ile etkin olabileceği savunulmaktadır (Simmons, 1998, s. 79). Bu anlayış Eski Yunan'a kadar dayanmaktadır. Plato'nun "Devlet" isimli eserinde de Thrasymakhos karakteri, doğruluğun iyi bir şey olduğu için değil, insanın hep haksızlık etmeye gücünün yetmemesi sebebiyle sevildiğini belirtmektedir. Ona göre, gücü yetseydi, kimse kimseyle anlaşmaya kalkmazdı (Platon, 2020, s. 43). Groteuscular için ise güç dengesi, bir adalet ifadesi her bir güce ait olanın verilmesi anlamına gelmektedir. Onlara göre güç dengesi uluslararası hukuku mümkün kılmaktadır (Wight, 1992, ss. 166-167).

Bu tespitlerden, ancak bir güç dengesinin var olması durumunda uluslararası hukukun var olabileceğine ilişkin geniş bir mutabakat bulunduğu görülmektedir (Wight, 1992, ss. 166-167). Ağırlığı olan bir devletin hukuka riayet etmesini ümit etmektense uluslararası hukukun kurallarının takip edilmesinin başka bir güvenliğinin olması gerektiğine inanan Oppenheim da milletler hukukunun gelişim tarihinden çıkarımsanabilecek ilk ve baş ahlaki ilkenin, milletler hukukunun bir denge olduğunda var olabileceğini, bu dengenin de milletler ailesinin üyeleri arasındaki güç dengesi olduğunu ifade etmektedir (Oppenheim, 1912, s. 80).

Güç dengesi uluslararası hukukun yaratımı kadar hukuka riayetinin de önemli bir unsuru olmaktadır. Hukuk ile aktör-davranış etkileşimine riayet adı verilmektedir. Riayet bir öznenin (subject) kurullarla belirlenmiş davranışa uyması, riayet etmeme ise gerçek davranışın kurullarla belirlenen davranıştan ayrılması anlamına gelmektedir (Simmons, 1998, s. 77). Şayet bir devlet belirli bir hukuk kaynağındaki hukuki yükümlülükler uygun olarak hareket ediyor ise o devletin o anlaşmaya veya uluslararası teamül hukukunun kuralına riayet ettiği söylenmektedir (Kreps ve Arend, 2006, s. 333). Hedley Bull, uluslararası hukuka riayet ile ilgili olarak inşacı bir yaklaşım geliştirse de güç dengesinin nihai önemine inanmaktadır (Simmons, 1998, s. 79).

Özetle ifade etmek gerekirse güç dengesi yalnız uluslararası hukuku mümkün kılmamakta aynı zamanda hukuka riyeti de kuvvetlendirmektedir.

Güç Dengesindeki Bozulmanın Hukuka Yansıması

Dünya toplumunda değişim konsepti, onun gerekliliği ve kaçınılmazlığı, Thomas S. Kuhn tarafından “paradigma kayması (paradigm shift)” kavramı ile ifade edilmiştir (Kuhn, 1996, s. 89). 19’uncu yüzyıl Amerikan felsefecileri William James ve John Dewey’nin fikir sistemine göre, doğal bilimlerdeki bilimsel düşünceye ait bu devrimsel değişim sosyal bilimlerde de bulunmaktadır ve bu değişim, var olan temel varsayımlardan lineer veya küçük kaymalarla değil keskin radikal kırılmalarla ayrılmaktadır (McWhinney, 2001, s. 3).

Hukukçular tarafından paylaşılan hukuk kültürü de şeklini, iştirakçilerinin eğitimi ve sosyalleşmesi sonucu paylaşılan tecrübelerden, onların hukuki düşünce ve çalışmalarını organize eden temel konseptlerden, hangi çeşit argümanları hukukçuların profesyonel söylemi olarak kabul ettiklerinden, uygun rol ve davranışın ne olduğu konusunda hukukçuların ve diğer kilit aktörlerin fikirlerinden, hangi etik ve politik bağlılıkların profesyonel söylemleri etkilediğinden, paylaştıkları sosyal organizasyon hakkındaki varsayım ve anlayışlardan almaktadır (Davis ve Klare, 2019, ss. 28-30).

Ancak krizler, basmakalıp uygulamaları gevşetmekte ve temel bir paradigma değişimi için gerekli olan ilave veriyi vermektedir (Kuhn, 1996, s. 89). Bu sorgulama anı “Groteuscu an” olarak adlandırılmaktadır. Sterio için Groteuscu an, var olan uluslararası sistemde fundamental bir değişikliğin vukubulduğu bir an olmaktadır (Sterio, 2009, s. 211). Kavramın yaratıcısı Richard Falk’a göre, Groteuscu bir anda yerleşik anlayışlar değişebilmekte, krizlere uygun yeni anlayışlar mübadeleye sunulmaktadır (Falk, 1985, s. 7).

Soğuk Savaşın tek özelliği dünya savaşı tehlikesinin yakınlığı değil iki tarafın da kimsenin meydan okuyamadığı bir güç dengesine yol açan küresel güç dağılımını kabul etmeleri olmuştur (Hobsbawm, 2017, s. 303). Bu güç dengesi içerisinde, uluslararası hukukun Soğuk Savaş döneminde önemli bir işlev icra ettiği kabul edilmektedir. Bu işlev dört açıdan özetlenmektedir: (Hsiung, 1997, s. 23).

1. İki karşıt taraf arasında bir *modus vivendi*’yi mümkün kılmıştır.
2. SALT (Strategic Arms Limitation Talks-1972 sonrası) ve INF (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty-1987) gibi anlaşmalar için hukuki çerçeve sağlamıştır.
3. Uluslararası hukuk, iki karşıt taraf arasındaki çatışmasal etkileşimler için dış limitleri belirlemiştir. Hatta Kore Savaşı ve Vietnam Savaşı gibi her iki süper güç tarafından icra edilen ve vekâlet savaşı olarak görülen savaşlarda bile teamül ve anlaşma tarafından tanımlanan savaş hukukuna riayet edilmiştir.
4. NATO ve Varşova Paktı Organizasyonu’nda ve bu karşıt ittifaklar içerisinde uluslararası hukuk, ilişkilerin yürütülmesi ile ilgili kural ve prosedürleri belirlemiştir.

20’nci yüzyılda, bununla beraber, Soğuk Savaşın daimi karşı ittifakları uluslararası hukuka gerginlikler de eklemiştir. Tek birşey için müdahaleciliğe müsamaha gösterilmiştir. Herbir

blok lideri blokiçi müdahalede (Johnson doktrini) menfaat sahibi olmuş veya karşılıklı olarak diğer bloğun benzer müdahalelerine (Brezhnev Doktrini) müsamaha göstermek zorunda kalmıştır (Hsiung, 1997, s. 22).

Soğuk Savaş Döneminde Uluslararası Hukukun Çoğulcu Söylemi

Uluslararası hukukla kim ilgilenirse ilgilenin bir anlatı sunmaya davet edilmekte, varacağı hüküm belirli bir konusu olan, olguları ihtiva eden ve uygulanabilir hukuku anlatan bir anlatı olmaktadır (Bianchi, 2016, ss. 291-292). Bu anlatıda çoğulcu perspektif, devlet egemenliğini öncelikleyen BM dizaynının devlet içi ihlalleri önlemeye yönelik düzenlemeleri içermediğini, BM'nin ana amacının uluslararası barış ve güvenliği sağlamaya, daha dar bir şekilde ise başta büyük güçler arasında olmak üzere devletlerarasındaki savaşı önlemeye yönelik olduğunu ileri sürmektedir (Hehir, 2019, s. 34). İnsani müdahaleyi destekleme eğilimi gösteren dayanışmacı normların anlatısı ise uluslararası insan hakları hukukunun, uluslararası insancıl hukukun ve uluslararası ceza hukukunun normlarını kullanmaktadır (Lepard, 2002, s. 4).

Soğuk Savaş döneminde uluslararası hukuk çoğulcu bir söylemi benimsemiş ve bir devletin egemenliğine müdahale olarak algılanabilecek insani müdahalelere izin vermemiştir. İnsani müdahale sayılabilecek ihlallerin Soğuk Savaş döneminde dört kez vukubulduğu ileri sürülmektedir. Bunlar; 1971'de Doğu Pakistan'a Hindistan Müdahalesi, 1978'de Uganda'ya Tanzanya müdahalesi, 1978'de Kamboçya'ya Vietnam Müdahalesi ve 1979'da Merkezi Afrika Devleti'ne Fransız müdahalesidir (Amstrong, Farrell ve Lambert, 2012, s. 140).

Anılan müdahalelerden Doğu Pakistan'a yönelik olarak Hindistan Müdahalesi 1971 yılında Pakistan'ın Bengal'in ayrılıkçı hareketini önlemek için Doğu Pakistan eyaletine asker göndermesi ile başlamıştır. Buna tepki olarak Hindistan, 3 Aralık'ta Doğu Pakistan'ı işgal etmiş ve bu işgal hareketini mülteci akınlarının yüklediği ekonomik yüke bağlamıştır. Hindistan müdahalesi, başta Pakistan'ın müttefikleri Çin ve Birleşik Devletler olmak üzere devletler toplumunun çoğunluğu tarafından gayrimeşru ve hukuka aykırı görülmüş ve kınanmıştır. Doğu Pakistan'da ne kadar dehşet verici bir katliamın olduğu önemsenmemiş bu katliamlara rağmen yaygın uluslararası kamuoyu Pakistan'ın egemenlik hakkını ve müdahale etmeme kuralını tasdik etmişlerdir. ABD başkanı Richard Nixon ve Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın tek amacı Güney Asya'daki güç dengesinin Sovyetler birliği tarafından desteklenen Hindistan lehine değişmemesi olmuştur (Menon, 2016, ss. 46-47).

Soğuk Savaş döneminde vukubulan diğer bir müdahale, Aralık 1978'de Vietnam'ın Kamboçya'ya müdahale ederek insan hakları ihlalleri ile ünlü Khmer Rouge hükümetini devirmesidir. Bu müdahale, komşu bir devletin egemenliğini ihlal ettiği gerekçesiyle uluslararası toplum tarafından aynı şekilde kınanmıştır. Çin ve Birleşik Devletler, Güney Doğu Asya Milletleri Birliği (ASEAN) ile birlikte Vietnam'a yönelik eleştiriler yöneltmiştir. Ancak Vietnam'ın meşru müdafaa gerekçesi uluslararası alanda ikna edici bulunmamış, 2 milyon insanın ölümünden sorumlu bir rejimi yıktığı için takdir toplamamış, tam aksine Vietnam'ın askeri müdahalesi bir saldırganlık hareketi olarak nitelendirilmiştir (Menon, 2016, s. 47).

Çoğulcu ve dayanışmacı yaklaşım arasında nereye yaslanılacağını politika belirlemiş, uluslararası toplumun yaklaşımı insani müdahaleyi reddetmek ve egemenlik hakkını ve müdahale etmeme prensibini kutsamak yönünde olmuştur. Griffiths ve O'Callaghan'a göre, Soğuk Savaş süresince bu tür müdahaleleri, güdüleri ve sonuçları itibariyle insani olarak kabul etmek mümkün ise de, bu ve buna benzer müdahaleler meşrulaştırılmamıştır. Bunun yerine, müdahaleler uluslararası hukuka uygun bir şekilde meşru müdafaa kavramı ile açıklanmaya çalışılmıştır (Griffiths ve O'Callaghan, 2002, s. 146).

Soğuk Savaş dönemindeki uygulamalar ve insani müdahaleye yönelik haklı gerekçelendirmeler iki kutuplu bir güç dengesinin veya aynı maksada hizmet eden kollektif güvenlik sisteminin

varlığında pozitif hukuka riayetini veya riayet edilmediği hallerde dahi kendini pozitif uluslararası hukuktaki hâkim görüş yoluyla ifade etmenin önemini ve ağırlığını göstermektedir.

Soğuk Savaş'ın şiddetli olduğu dönemde uluslararası hukukun ruhu "birlikte var olmak" yumuşama (detente) döneminde "işbirliği" ve soğuk savaş sonrası dönemde ise "birlikte ilerlemecilik (co-progressiveness)" olmuştur. Birlikte ilerlemeciliğin uluslararası hukuku kavramı ile herkesi içine alan, daha çok ahlaki ve etik terimlerle ilerlemeye odaklanmış uluslararası hukuk kastedilmektedir (Yee, 2001, s. 19).

Bu yüzden Soğuk Savaşın bitimi ile birlikte güç dengesindeki değişim uluslararası hukuka da yansımış, müdahalelere ilişkin hukuki argümanlarda da dayanışmacı yönde değişim gözlemlenmiştir.

Soğuk Savaş Sonrasında Gelişen Dayanışmacı Söylem

Uluslararası hukukta resmi süreç, pozitivist bir anlayışla Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38'inci maddesinde listelenen kaynaklar tarafından kabaca çizilmiştir. Genellikle bir normun, resmi norm üretim süreci boyunca seyahat eden anlamıyla birlikte bir somut olaya uygulandığı kabul edilmektedir (Venzke, 2012, s. 12). Günümüzde çok moda olmayan doğal hukuk doktrininden kaçınarak, uluslararası hukukun devletlerin rızası haricindeki kaynaklardan da oluştuğunu ileri sürmek için bazı temelleri arayan kuramlara da şahit olunmaktadır. Bunlar içerisinde en önemli ve etkili olanı dayanışmacı kuramlardır. Onların ayırt edici özelliği bir yandan doğal hukuku kucaklamaktan kaçınmaya çalışarak hukukun kaynaklarının devletlerin gerçek pratiklerinde bulunabileceğini ileri sürerken, diğer yandan geçerli uluslararası hukukun sadece devletlerin rıza gösterdiği kurallardan değil, bir bütün halinde uluslararası toplumun dayanışmacılığı başardığı veya konsensüse ulaştığı kurallardan da elde edilebileceğini ileri sürmeleridir (Bull, 2012, s. 142).

C.Willfred Jenks tarafından da bu anlayış, "Uluslararası hukukta şu anda yükümlülüğün dayanağı uluslararası toplumun iradesidir." sözleri ile ifade edilmiştir (Jenks, 1963, ss. 91-97). Burada sosyolojik bir anlayış karşımıza çıkmaktadır. Bu anlayışa göre hukuk, sosyal olarak hukuk olarak tanınan şey olmaktadır. *Opinio juris* burada merkezi rol oynamaktadır. Sosyolojinin bu versiyonu esas olarak Almanya'da E. Bierling, M. Weber, E. Ehrlich tarafından savunulmuştur (Kolb, 2012, s. 236). Eugen Ehrlich 1913 yılında yayımladığı "*Hukuki Sosyolojinin Temel Prensipleri*" (Ehrlich, 2017) isimli eserinde, Austin stilindeki hukuk pozitivisminin arkasındaki yanlış ideolojileri ortaya koymaya çalışmıştır. Ona göre hukuk, hukuk yapıcılarının iradesinin bir ürünü veya basit bir komut olarak görülememekte, fakat sosyal bir fenomen olarak varlığını korumakta, sosyal çevre hukukun yaratımı ve uygulamasını şekillendirmektedir (Antonov, 2016, s. 6).

Bu Avusturyalı sosyolog, yaşayan hukuk kuramını geliştirmiştir. Bu kuram, münhasıran devlet merkezli hukuk ideolojisine bir reaksiyon olarak geliştirilmiştir. Ona göre, devlet tarafından yaratılmak hukuk konseptinin gerek unsuru değildir. Uluslararası etkileşimi karakterize eden sosyolojik yapılar ve görüntüler de çok farklı değildirler. Uluslararası hukukun kendisi, merkezi özelliklerinden biri olarak sosyolojik bir ortama sahiptir. Uluslararası hukukun sosyolojisi ifadesine itiraz etmek aslında uluslararası etkileşimi ve ilişkiyi inkâr etmek demektir. Bu bağlam dâhilinde Morgenthau'nun uluslararası ilişkileri tanımlamasında kullandığı, milli sınırlar ötesine geçen sosyal fenomenlerin toplamı tanımlamasının büyük önem taşıdığı ifade edilmektedir (Starke, 1965, s. 121).

Eugen Ehrlich'in hukuk sosyolojisine dayanarak Gunther Teubner, kendi normatif düzenlerini yaratan küresel toplumun alt sistemlerine işaret etmiştir. Kendisi küresel hukukun esas olarak sosyal çevrelerden gelişeceğini, milli devletlerin ve uluslararası müesseselerin politik merkezlerinden gelişemeyeceğini ileri sürmüştür (Venzke, 2012, s. 36). Birçok çağdaş kuram da uluslararası hukuk yapımında hukukun kaynaklarına vurgudan, birçok aktörün kullandığı, ileri

sürdüğü ve konuştuğu iletişimsel pratiklere doğru kaymaktadır. Bu kaymanın en önemli sebebi, hukukun sadece kitaplarda değil, fakat aynı zamanda aksiyonun içinde de varolduğu önermesine dayanmaktadır (Venzke, 2013, s. 1).

Bahsi geçen dayanışmacı söylemlere geçiş, 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'e müdahalesi ile başlamıştır. Bu müdahalenin akabinde ise Irak'ın egemenliğine yapılan müdahale çoğulcu ve dayanışmacı yaklaşımların bir karışımını ihtiva etmesi sebebiyle bir dönüm noktası oluşturmuştur. 8 Ağustos 1990 tarihinde Başkan Bush, uluslararası hukuka vurgu yaparak, *“Bizim yönetimimizin ve diğerlerinin daha önceleri Irak ile birlikte çalışmaya gayret ettikleri doğrudur. Fakat bu gaddar saldırganlık. . . burada yaptıkları uluslararası hukukun açık bir ihlalidir ki bütün dünya buna karşı birleşmiştir.”* (Kerton-Johnson, 2011, s. 23) demiştir.

Kuweyt de Irak gibi demokratik olmayan bir rejim olarak tanınmakta idi. Demokratik olmayan bir rejimi desteklemesine ilişkin olarak tepkisini ise Başkan Bush, *“Amaç, katıksız saldırganlığın sonuç vermeyeceğini görmektir. . . Irak bir demokrasi modeli değildir, Kuveyt de değil. Burada mesele bu değil. Mesele uluslararası hukuktur.”* (United States Government Printing Office, 1991, s. 1277) sözleri ile ifade etmiştir. Dayanışmacı argümanlardan sakınan Başkan Bush, en başlarda Irak'ın insan hakları sorununu Irak'ın bir iç meselesi olarak sunmuştur. 13 Nisan 1991 tarihinde, *“Irak'ın iç savaşına müdahale etmeyeceğiz. Irak halkı kendi politik geleceğine kendisi karar vermelidir.”* Demiştir (Human Rights Watch, 1992, s. 700).

Tüm bu yaklaşımlar bireye karşı devletin egemenliğini ayrıcalıklı tutan uluslararası düzen fikrine yönelik olarak ABD'nin paralel yaklaşımını göstermektedir (Kerton-Johnson, 2011, s. 47). Kerton-Johnson, Başkan Bush tarafından Ağustos 1990-Şubat 1991 tarihleri arasında verilen demeçlerin, soru ve cevapların, mülakatların, kamu açıklamalarının, basın demeçleri ve resmi dökümantasyonun incelenmesi neticesinde, Körfez Savaşının haklı gerekçelendirilmesine yönelik söylemlerin %62'sinin uluslararası hukuka, %20'sinin milli menfaat ve ekonomiye, %12'sinin insan haklarına ve %6'sının ise egoist ahlakiliğe dayandırıldığını tespit etmiştir (Kerton-Johnson, 2011, s. 24).

Müdahaleye yönelik haklı gerekçelendirmelerin ezici çoğunluğunun uluslararası hukuka dayandırıldığı görülmektedir. Haklı gerekçelendirmeye dayanan söylemlerin vukubulduğu ilk ayda insan hakları söylemi tamamen gözardı edilmiştir. Diğer aylarda ise artan şekilde atıf almaya başlamış, fakat uluslararası hukuka ve milli menfaatlere yapılan atıflara oranla insan hakları söylemi zayıf kalmaya devam etmiştir. Başkan Bush'un yeni dünya düzeni, insan haklarından ziyade devletlere ve uluslararası hukuka saygıyı esas almış, tüm çatışma boyunca da bu söylemi muhafaza etmiştir (Kerton-Johnson, 2011, s. 26).

Savaşın hemen sonrasında, Kuzey Irak'taki Kürtler ve Güney Irak'taki Şiiler tarafından teşebbüs edilen kalkışmalar Irak birlikleri tarafından zalimce bastırılmış ve yüzbinlerce mültecinin sınır ötesinden Türkiye ve İran'a akmasına sebep olmuştur (Lepard, 2002, ss. 6-7). Uluslararası baskı altında, müttefik hükümetler Kürt mülteciler için güvenli bölgeler inşa etmeye yönelik olarak kararlar almışlar ve bu alanları tehdit veya askeri kuvvet kullanımı ile kurmuşlardır. “Operation Provide Comfort” isimli güvenli alanlar inşa etme operasyonunun, Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararı ile zaten yetkilendirilmiş olduğunu öne sürmüşlerdir (Lepard, 2002, ss. 6-7).

Körfez Savaşı, savaş öncesinde uluslararası hukuka ve egemenliğin kutsallığına yapılan vurgu ve savaş sonrasında güvenli bölgelerin inşası esnasında insan hakları normlarına yaptığı vurgu sebebiyle çoğulcu söylemden dayanışmacı söyleme geçişte büyük önem taşımaktadır.

ABD'nin Irak müdahalesi 1990'ların ileriki yıllarında ortaya çıkacak insani müdahale uygulamalarının da habercisi olmuştur (Lepard, 2002, ss. 6-7). Soğuk Savaş sonrası dönemde, temelde insani müdahaleyi temsil edecek altı olayın vukubulduğu kabul edilmektedir.

Bunlardan beşinde Güvenlik Konseyi'nin meşru müdafaadan öteye giden kuvvet kullanımına cevaz verdiği görülmektedir. Bunlar; (Lepard, 2002, s. 7)

1. Bosna Hersek'teki güvenli alanlara yönelik saldırıların ortadan kaldırılması ve insancıl gayretlerin korunmasını (UNPROFOR),
2. Somali'de ulusal politik yeniden yapılanmanın geliştirilmesi ve insani yardımın ulaştırılmasını (UNOSOM 1, UNITAF, UNOSOM 2),
3. 1994 deki soykırım sonrasında Ruanda'da sivillerin korunması ve kamu düzeninin idamesini (UNAMIR, UNAMIR II),
4. 1994'lerin sonunda Haiti'nin demokratik olarak seçilmiş hükümeti'nin tekrar iş başına getirilmesini (UNMIH) ve
5. Haziran 1999'daki NATO bombardımanı ardından Kosova'da çok uluslu Kosova kuvvetinin konuşlandırılmasını (KFOR) içermektedir.

Beşinci vaka olan Kosova'ya yönelik NATO bombardımanı Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmaksızın gerçekleştirilen bir insani müdahale olarak karşımıza çıkmaktadır (Lepard, 2002, s. 7). Somali, Haiti, Irak ve Afganistan'a yönelik ABD müdahaleleri bir şekilde başarısız devlet fikriyle ilişkilendirilmiştir (Dube ve Manatsa, 2013, s. 3). Somali, uluslararası söylemde başarısız devletin paradigmatik bir örneği olarak kullanılmaktadır. Sık sık başarısız olarak nitelendirilen diğer devletler ise Sudan, Afganistan, Kamboçya, Liberya, Yemen, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Solomon Adaları, Sierra Leone ve yakın zamanlarda Merkezi Afrika Cumhuriyeti'dir (Woolaver, 2014, s. 603).

Soğuk Savaş Sonrası Egemenliği Kademelendirici Söylemler

Kullandığımız dil, söyleme ayrılarak yapılandırılmıştır. Bir söylem, belirli bir yolla bir araya geldiklerinde olayların belirli bir versiyonunu meydana getiren bir anlamlar, metaforlar, temsiller, imajlar, hikâyeler, beyanlar ve bunun gibi birçok şeyin setini ifade etmektedir. Söylemler bir olayın boyanmış özel bir resmini vermekte ve bir olayı temsil etmenin özel bir çeşidini oluşturmaktadır (Burr, 1995, ss. 31-41). Söylem, birçok anlamda kullanılmakta, sosyal sürecin bir unsuru olarak anlam yapımı, belirli bir sosyal perspektif ile ilişkili olarak dünyanın en belirli yönlerini tefsir etmenin bir yolu, belirli bir sosyal alan veya pratik ile ilişkili dil olarak anlaşılabilir. En soyut ve genel anlamıyla "semiosis" ifadesi de kullanılmaktadır (Fairclough, 2012, s. 11).

Egemen eşitlik söylemini anlamak ve onu hukuki bir norm olarak görmek, egemen devletlere tanınan ayrıcalıkların değişebileceğini ve farklı egemenlik rejimlerinin de varolabileceğini anlamayı gerektirmektedir (Cohen, 2006, s. 494). 1991'de Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile birlikte dünya bir süper güç ile baş başa kalmıştır. Ekonomik, askeri ve politik gücün ABD'de yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yüzden emperyal tabirlerle ABD hegemonyasından bahsedilebilme olup buna paralel olarak Joseph Nye bu durumu 2013 yılında, "*Dünya imparatorluğu dolaptan dışarı çıktı.*" sözleriyle ifade etmiştir (Amstrong vd, 2012, s. 299).

Dünya düzeninin çift kutuplu sisteminin ortadan kalkmasıyla birlikte soğuk savaşın bitimi ve Sovyet imparatorluğunun yıkılması neticesinde, birbiriyle rekabet eden iki modelin ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bunlardan biri tek kutuplu ve Birleşik Devletlerden proje edilen yapı, diğeri ise çoğulcu Birleşmiş Milletlere dayalı dünya düzeni sistemidir (McWhinney, 2001, s. 7). Oluşan hegemonya egemenliği kademelendirici söylemini muhatap kitlesine hem tek kutuplu ve Birleşik Devletler'den proje edilen yapının emperyal lisaniyla hem de çoğulcu Birleşmiş Milletler'e dayalı yapı altında yöneltmiştir. Bu yüzden yoz devlet etiketi ile ortaya çıkan ve 19'uncu yüzyıl uluslararası toplumunu karakterize eden dışlama mantığı ve söyleminin yanı sıra başarısız devlet söylemi ile birlikte bu mantık egemenlik söyleminin içerisine entegre edilmiştir

(Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, 2008, ss. 140-145). Başarısız devlet etiketi, bir devletin iç karakteristiğini tanımlamak için kullanılırken yoz devlet etiketi bir devletin dış politika davranışını ifade etmek için kullanılmıştır (Bilgin ve Morton, 2002, s. 56).

Emperyal Hukuk ve Yoz Devlet Söylemi

1980 yılı öncesinde Birleşik Devletler'deki politika yapıcılar Idi Amin'in Uganda'sını, Pol Pot'un Kamboçya'sını ve ırkçı yönetim altındaki Güney Afrika'daki rejimleri ifade etmek için firavun veya haydut tabirlerini kullanmışlardır. Bu etiketlemeler, bu rejimlerin uluslararası alandaki hareketlerinden ziyade kendi halklarına karşı gösterdikleri iç davranışlardan kaynaklanmıştır. Haydut devlet kavramsallaştırmasındaki dönüm noktası, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 1979 yılında terörü destekleyen devletler listesini yıllık olarak yayınlamaya başlaması olmuştur. Bu girişim ile birlikte haydut devleti tanımlama kriteri iç kriterden dış doğru yönelmiştir (Litwak, 2001, s. 377).

Clinton yönetiminin yoz devlet politikası, Milli Güvenlik Danışmanı Anthony Lake'in Foreign Affairs dergisinde, 1994 Bahar döneminde yayımlanan makalesinde detaylandırılmıştır (Lake, 1994). Buna göre yoz devlet etiketini alabilmenin üç şartı bulunmaktadır. Bunlar; kitle imha silahları arayışında olmak, devlet politikasının bir enstrümanı olarak terörizmi kullanmak ve önemli ABD menfaatlerine bölgesel tehdit oluşturan bir rejim olmaktır. Burada yoz statüsünü alabilmenin, iç özelliklerden ziyade dış davranışa dayalı bir kriterden kaynaklandığı görülmektedir (Litwak, 2001, s. 378).

Bu bakış açısı, bazı yönlerden batılı hukuki düşünce tarihinin tekrar eden örüntülerini andırmaktadır. 16'ncı yüzyıl Avrupa'sındaki Hristiyanlar ve kâfirler arasındaki ayrıma veya James Lorimer'in 19'uncü yüzyılda dünyayı uygar milletler, barbar insanlık ve vahşi insanlık olarak hiyerarşiye ayırmasına benzemektedir (Kingsbury, 1998, ss. 621-622). Bu emperyal hukuki anlayış, ayırt edici yapısı itibarıyla egemenliğin algılanma şekli ve hiyerarşik yapı ile kendini göstermektedir. Bu yapıda sadece bir devlet gerçek anlamda egemen olmakta ve onun iradesi hukukun var olan kurallarının üzerinde bulunmaktadır. Bir imparatorluk, herhangi bir eşit veya açık sınır tanımamakta, kendi iç hukukunu küresel hukuk olarak kabul etmekte, diğer toplumların bağımsızlığını ise kendi rızasına tabi tutmaktadır. Değişen çevre ile hiyerarşik bir ilişki içerisinde var olmaktadır. Emperyal güç, uluslararası camianın menfaatleri ile kendi menfaatleri arasında bir eşitlik kurmakta ve uluslararası toplum adına insan güvenliği ve adaletini sağlamayı kendi sorumluluğu olarak algılamaktadır (Cohen, 2006, s. 495).

Bu anlayışı en iyi şekilde terörle savaş konsepti ortaya koymaktadır. ABD Başkanı George W. Bush terörle savaşı bütün cephelerde savaşılacak ve farklı bir yaklaşım ve mentaliteyi gerektiren bir savaş olarak nitelmiştir. Başkan Yardımcısı Richard Cheney, bu savaşın asla bitmeyecek, en azından bir yaşam süresinde sona ermeyecek daimi bir savaş olduğunu belirterek bu sözlere açıklık getirmiştir (Cook, 2008, s. 117). ABD, terörle savaşta iki taraf bulunduğunu, bir tarafta Birleşik Devletler'in diğer tarafta da teröristlerin bulunduğunu ifade etmiştir. Ülkesel bir sınırı olmayan karanlık bir varlığa karşı savaş açmıştır (Kolb ve Hyde, 2008, s. 27).

Cohen'in ifade ettiği üzere, tek süper güç olarak ortaya çıkışından beri Birleşik Devletler, kuvvet kullanmanın kısıtlamalarına ilişkin olarak bazı temel gözden geçirmeler talep etmiş ve aktif olarak Birleşmiş Milletler'in gücünü azaltmanın, uluslararası hukukun üstünlüğünü ve Birleşmiş Milletler'i takviye edecek reformları bloke etmenin yollarını aramıştır. Ahlakilik içeren insancıl söylemi tek taraflı olarak kullanarak bazı devletleri yoz devletler olarak etiketleyerek, onlara uluslararası hukukun tanıdığı korumaları reddederek egemen eşitlik prensibini zayıflatmanın yollarını aramıştır (Cohen, 2006, s. 494). Bu yaklaşım, egemen eşitlik prensibini terk eden emperyal hakkın çağdaş bir versiyonu olarak ortaya çıkmaktadır. Uluslararası sistemde hiyerarşi oluşturmanın bir stratejisi olarak; yoz, terörist, şer eksenli gibi etiketlemelerle bir devleti egemenlikten ve uluslararası camiadaki eşit duruşundan arındırarak

ve onu müdahale etmeme prensibinin korumasının dışına yerleştirecek bir söylem oluşturulmuştur (Cohen, 2006, s. 495).

Egemenliğin Yeniden İnşası: Başarısız Devlet Söylemi ve Koruma Sorumluluğu

Yoz devlet etiketi ile ortaya çıkan ve 19'uncu yüzyıl uluslararası toplumunu karakterize eden dışlama mantığı ve söyleminin yanı sıra başarısız devlet söylemi ile birlikte bu mantık, egemenlik söyleminin içerisine entegre edilmiştir (Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, 2008, ss. 140-145). 11 Eylül döneminin sonrasında başarısız devlet uluslararası sistemin kendisine yönelik bir tehdit olarak algılanmış ve başarısız devleti ötekileştiren bir kolektif kimlik reformasyonu oluşturulmuştur (Halvorson, 2010, s. 593). Başarısız devletin ayırıcı kriteri olarak devlet içerisinde anlamlı hükümet yapılarının bulunmaması gösterilmektedir. Başarısız bir devlet, bir devletin en temel işlevlerini bile yerine getirmekten aciz bulunmakta, bu ise içeride ve dışarıda açık bir şekilde görülmektedir. İçeride başarısız olan devlet, kanun ve düzeni ayakta tutamamakta ve nüfusunu korumakta başarısız olmaktadır. Dışarıda ise başarısız devletin uluslararası ilişkilere sahip olma kabiliyeti zedelenmiştir (Kreijen, 2004, s. 101).

Tüm kavramsallaştırmalara rağmen, uluslararası hukukta başarısız devleti tanımlayan ortak kabul görmüş bir kavramsallaştırma bulunmamaktadır (Dube ve Manatsa, 2013, s. 2). Ancak uluslararası toplumun kendini tanımlaması bu toplumun dışındaki bir grup imajına dayanmaktadır (Simpson, 2016, s. 436). 1990'lı yılların başında Somali'de devlet otoritesinin ortadan kalkmasıyla birlikte başarısız devletler uluslararası ilişkilerin gündemine gelmeye başlamıştır (Chan, 2013, s. 396). Helman ve Ratner'in Foreign Policy dergisinde yayınladıkları "Saving Failed States" isimli makalesi, bu konuda öne çıkan ilk çalışmadır. Gerald B. Helman ve Steven R. Ratner, başarısız devletlerden "*Altüst edici yeni bir fenomen zuhur ediyor: uluslararası toplumun bir üyesi olarak kendini idame ettirmekten tamamıyla aciz başarısız ulus devlet...*" şeklinde bahsetmekte, geçmişte self-determinasyona çok fazla önem verilmiş olmasından yakınmaktadır (Helman ve Ratner, 1992, ss. 3-4).

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Butros Ghali, başarısız devletler hususunda uluslararası müdahalenin askeri ve insani müdahale ötesine geçmesi gerektiğini ve alınacak tedbirlerin etkin hükümetin tekrar kurulması için uluslararası bir uzlaşmanın geliştirilmesini de ihtiva etmesi gerektiğini ifade etmiştir (U.N., 1996). 11 Eylül saldırılarının hemen akabinde ise en ciddi güvenlik tehditlerinin birbirine bağımlı bir dünyada küçük, zayıf ve başarısız devletlerden zuhur ettiği temel bir söylem haline gelmiştir (Halvorson, 2010, s. 585).

ABD'nin 2002 tarihli Milli Güvenlik Strateji Belgesinde de başarısız devlet hususuna değinilmiştir. Bu belgede George W. Bush "*Amerika şu anda işgalci devletler tarafından tehdit edilmekten daha çok, başarısız devletler tarafından tehdit edilmektedir.*" demiştir (The National Security Strategy of the United States of America, 2002). Avusturalya Stratejik Politika Enstitüsü'nün 2003 tarihli "Bizim Başarısız Komşumuz: Avusturalya ve Solomon Adalarının Geleceği" isimli Politika Raporu da problemlili Solomon Adalarına müdahaleden bahsetmiştir (Our Failing Neighbour: Australia and the Future of Solomon Islands Strategy and International Program, 2001). Avrupa Birliğinin 2003 tarihli Avrupa Güvenlik Strateji Belgesinde de devlet başarısızlığı alarm veren bir fenomen olarak ifade edilmiştir (Council of the European Union, 2003). 2010 yılında ABD Savunma Bakanı Robert Gates de "*ABD'ye yönelik en ölümcül tehdit, kendilerini yeteri kadar yönetemeyen veya ülke topraklarının güvenliğini alamayan devletlerden gelmektedir.*" şeklinde beyanda bulunmuştur (Chan, 2013, s. 397).

Egemenlik lisanı içerisindeki bu söylem, bazı devletlerin etkin hükümet etme yeterliliğine sahip olmadığına vurgu yapmak suretiyle bu devletlerin esasen eşit egemen olmadıklarını ve müdahale ve vesayet yasağının bu devletler için geçerli olmadığını ifade etmektedir.

Egemenlik ve insan hakları arasında kurulan kavramsal birliktelik koruma sorumluluğu doktrininin oluşumunda etkili olmuştur. İnsan hakları alanındaki yetersizlikler öncelikli olmak

üzere devletin içerisindeki ampirik yetersizliklere odaklanan devlet başarısızlığı nosyonunun koruma sorumluluğu doktrinin geliştirilmesinde önemli bir unsur olduğu kabul edilmektedir (Jones, 2013, s. 62). Kofi Annan da 18 Eylül 1999 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun yıllık oturumunda yapmış olduğu konuşmada egemenliğin yeniden inşasına yönelik olarak devlet egemenliğinin en temel anlamıyla yeniden tanımlandığını, devletlerin şu anda halklarının hizmetindeki enstrumanlar olduğunu belirtmiştir (Annan, 1999).

Dış egemenliği bir zırh olarak gören kavramsallaştırmanın ortadan kaldırılmasına yönelik olarak koruma sorumluluğuna ilişkin çalışmaları ve tartışmaları Genel Sekreter'in bu sözleri tetiklemiştir. 2000 yılında, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın çağrısı üzerine Gareth Evans ve Mohammed Sahnoun'un eş başkanlığında "Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (International Commission on Intervention and State Sovereignty- ICISS)" adıyla bir komisyon kurulmuş ve anılan rapor, 2001 yılı Aralık ayında "Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect- R2P)" başlığıyla yayımlanmıştır (Gareth Evans ve Mohamed Sahnoun, 2001).

Koruma sorumluluğu Doktrini (R2P) bahsi geçen ICISS raporu ile birlikte toplam üç önemli raporda temellendirilmiştir. Bunlar;

1. Müdahale ve Devlet Egemenliği Üzerine Uluslararası Komisyon Raporu (Gareth Evans ve Mohamed Sahnoun, 2001);
2. Tehditler, Meydan Okumalar ve Değişim Üzerine Yüksek Seviye Panelin "Daha güvenli bir dünya (A more secure world)" isimli raporu (United Nations, 2004) ve
3. Genel Sekreter'in "Daha Geniş Özgürlükte (In Larger Freedom)" isimli raporudur (United Nations, 2005b).

2005 yılındaki Dünya Zirvesi Sonuç Raporunda ise ifadeler son şekli verilmiştir (United Nations, 2005a). 2009 yılından sonra koruma sorumluluğu çalışmasının çoğu ve doktrinin bir kimliğe bürünmesi Birleşmiş Milletler'de vuku bulmuştur. Koruma sorumluluğunun dönüştürücü etkisini övenlerin çoğu, Genel Kurul'un 2009 yılından beri ortaya koyduğu gayri resmi interaktif diyaloglara dayanmaktadır (Hehir, 2019, s. 40). Gayri resmi interaktif diyaloglar devletlerin koruma sorumluluğunu kabulünü belirlemede birincil kaynak işlevi görmüştür (Hehir, 2019, ss. 92-93).

Geleneksel pozitivist teori Genel Kurul kararlarının sadece tavsiye olduğunu ve hukuken bağlayıcılığının bulunmadığını ileri sürmektedir. Ancak Soğuk Savaş sonrasında eğilim gösterilen dayanışmacı bakış açısı için kritik olan husus Birleşmiş Milletler politik organlarının kararlarının ve bilhassa Genel Kurul'un duruşu olmaktadır. Dayanışmacı görüşe göre, Genel Kurul uluslararası toplumda var olduğu düşünülen konsensüsün veya zuhur eden dayanışmacılığın en önde gelen kanıtını oluşturmaktadır (Bull, 2012, ss. 142-143).

Koruma sorumluluğu, sorguladığı egemenlik ve insani müdahale kavramları nedeniyle hem kuvvet kullanımına dayalı olarak yeni bir hukuki gerekçelendirme hem de egemenliği hukuki bir inşa olarak yeniden kavramsallaştırma çabası olarak görülmüştür. Ancak egemenlik kavramındaki her yeniden inşa zaten doğal olarak müdahale etmeme prensibinde anlamlı etkileri doğurmaktadır.

Koruma sorumluluğu, egemenliği yeniden formüle ederek, hem iç işlevler hem de dış görevler yönünden sorumluluk olarak egemenliğe dönüştürmüştür (Adler-Nissen ve Gammeltoft-Hansen, 2008, ss. 130-145). Egemenlik kavramı hem iç işlevler hem de dış görevler yönünden sorumluluk olarak egemenliğe dönüştürülerek yeniden kavramsallaştırıldığında, egemenlik kavramı da yeniden inşa edilmiş olmakta ve egemenlik kavramında içsel olarak var olduğu kabul edilen müdahale etmeme prensibinde de anlamlı etkiler doğurmakta ve müdahale etmeme prensibi egemenlik kavramı içerisindeki içselliğinden özgür kılınarak koşula bağlanmaktadır.

Dekolonizasyon ve çift kutuplu dünyada tanınmanın politik bir araç olarak kullanılması ile birlikte hukuken devlet olma hali, geleneksel ve tarihsel devletler sistemindeki hukuki olmadan önce etkin olma nosyonunun reddedilmesi anlamına gelmiştir. Bu nedenle hukuken devlet olma hali, egemenliğin temeli olarak kabul edilecek bazı içsel pozitif nitelikleri varsaymıştır. Hukuki devlet anlayışı için egemenlik bir sonuçtur ve egemenlik titri şartlardan bağımsız olarak bir hak olarak gelmektedir (Kreijen, 2004, s. 149).

Ancak egemenlik yeniden inşa edildiğinde ve sorumluluk olarak egemenliğe dönüştürüldüğünde, devlet olmak doğrudan egemen olmak anlamına gelmemekte, isteksiz veya aciz devlet olmak egemenlikteki bir eksikliği ifade etmekte, aciz veya isteksizlik ise bir devleti uluslararası toplumdaki eşit egemen duruşundan arındıracak, onu yoz devlet veya başarısız devlet olarak etiketleyecek ve icabında müdahaleye veya vesayete maruz bırakacak bir koşul olmaktadır. Dış egemenliğin iç egemenliğe bağlanması yoluyla müdahale etmeme prensibi, hukuki devlet olma kavramı içerisindeki içsellenden özgür kılınmıştır. İsteksiz veya aciz devletlerin devlet olma halleri tanınırken dış egemenlikleri etkin hükümet edebilme ve sorumluluklarını yerine getirebilme şartına terk edilmiştir. Bu anlatıda başarısız devletler hem nüfuslarını korumadaki yetersizlikleri sebebiyle dayanışmacı bir perspektiften müdahaleye açık olmakta hem de kapasite yetersizliği nedeniyle terörü barındırmaya müsait yapısıyla uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmakta ve çoğulcu bir perspektiften müdahaleye açık olmaktadır. Böylelikle bu devletler, uluslararası düzen içerisinde kriminal unsurlar olarak portre edilerek komünite içerisindeki egemenlik haklarından feragat ettikleri ileri sürülmektedir.

SONUÇ

Bu makalede, Soğuk Savaş sonrasında güç dengesinde oluşan bozulma ile birlikte uluslararası hukuk söyleminin dayandığı insanın temel unsuru olan devletlerin egemen eşitliğine yönelik söylem değişimi incelenmiştir. Araştırmanın bu bağlam ve kapsamı içerisinde araştırmanın problemi, uluslararası hukukun yapıtaşı olarak kabul edilen devletlerin egemen eşitliği ve müdahale etmeme prensiplerine yönelik olarak soğuk savaş öncesinde inşa edilen pozitif uluslararası hukuk normlarındaki yerleşik anlayış (paradigma) ile soğuk savaş sonrasında, güç dengesindeki değişim ile birlikte oluşan egemenliği kademelendirici söylem arasındaki farka işaret etmektedir.

Daha önce zikredildiği üzere, ana akım uluslararası hukukta söylemler hukuk yaratma veya inşa etme çabaları değil, hegemonik pratiklerin bir parçası olarak görülmektedir (Beckett, 2012, s. 145). İnşacılar ise uluslararası hukuku kimlik temsilinin ve norm yapımının bir söylemi olarak görmektedirler (Armstrong vd, 2012, ss. 111-112). Uluslararası hukukun içeriğine ilişkin olarak realistler resmi kurallara (rules), liberaller değerlere (values), inşacılar ise söyleme (discourse) odaklanmaktadır. Uluslararası hukukun değişimi konusunda ise realistler resmi süreci (formal process) vurgularlarken liberaller politika sürecini (policy process), inşacılar ise sosyal süreci (social process) göz önünde tutmaktadırlar (Armstrong vd, 2012, s. 112).

Birleşmiş Milletler, tarihsel olarak koşullandırılmış, fakat Şartın kabulü öncesinde verili olarak kabul görmemiş olan egemen eşitlik dilini kullanmaktadır. BM dizaynı devlet içindeki ihlalleri önlemeye yönelik düzenlemeleri içermemiştir. BM'nin ana amacı uluslararası barış ve güvenliği sağlamaya, daha dar bir şekilde ise başta büyük güçler arasında olmak üzere devletlerarasındaki savaşı önlemeye yönelik olmuştur (Hehir, 2019, s. 34).

1989 yılına ve Soğuk Savaşın bitimine bu anlayış içerisinde girilmiştir. Ancak uluslararası sistemdeki güç dengesinin ortadan kalkması ile birlikte uluslararası hukukun dili ve yaratılma şeklinde değişimler gözlemlenmiştir. Uluslararası hukuktaki yerleşik paradigma, özneler arası paylaşılan anlayışlarla oluşmakta, uluslararası sistemde fundamental bir değişikliğin vuku bulduğu bir anda paylaşılan anlayışlar da değişikliğe uğramaktadır. Buna mukabil resmi hukuk yapım süreçlerindeki yavaşlıktan dolayı pozitif uluslararası hukuk bu değişimleri takip etmekte geri kalmaktadır.

Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında farklı iki tür (çoğulcu, dayanışmacı) söyleme rastlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası güç dengesindeki değişim, haklı çıkarıcı söylemlerde de mukabil değişiklikleri yaratmış, içerik olarak uluslararası hukuka atıftan insancılığa, değişim olarak rızadan konsensusa doğru bir evrilme gözlemlenmiştir. Çoğulcu ve dayanışmacı yaklaşım arasında nereye yaslanılacağını politik güç dengesi belirlemiş, Soğuk Savaş dönemindeki güç dengesi ortamında uluslararası toplumun yaklaşımı insani müdahaleyi reddetmek ve egemenlik hakkını ve müdahale etmeme prensibini kutsamak yönünde olmuştur. Soğuk Savaş dönemindeki uygulamalar ve insani müdahaleye yönelik haklı gerekçelendirmeler, iki kutuplu bir güç dengesinin veya buna hizmet eden kollektif güvenlik sisteminin varlığında, pozitif hukuka riayetini veya riayet edilmediği hallerde dahi kendini pozitif uluslararası hukuktaki hâkim görüş yoluyla ifade etmenin önemini ve ağırlığını göstermiştir. Ancak soğuk savaşın bitimi ile birlikte güç dengesindeki değişim uluslararası hukuka da yansımış, müdahalelere ilişkin hukuki argümanlarda da değişim gözlemlenmiştir.

Soğuk savaşın bitimi ve Sovyetler Birliği'nin yıkılması neticesinde dünya düzeninin çift kutuplu sisteminin ortadan kalkmasıyla birlikte birbiriyle rekabet eden iki model ortaya çıkmıştır. Biri tek kutuplu ve Birleşik Devletlerden proje edilen yapı, diğeri ise çoğulcu Birleşmiş Milletlere dayalı çok kutuplu dünya düzeni sistemidir (McWhinney, 2001, s. 7).

Güç dengesindeki değişimin yarattığı hegemonya, örüntülü davranışı doğrudan değiştirmeye yönelik olarak egemenliği kademelendirme söylemini muhatap kitlesine hem tek kutuplu dünyanın emperyal lisanıyla, hem de çoğulcu Birleşmiş Milletlere dayalı yapı altında ve kurumların semantik otoritesini kullanarak egemenlik lisanıyla yöneltmiştir. Soğuk Savaş sonrasında, dış egemenlik kavramının devlet olmanın doğal bir uzantısı olmasının ötesinde merkezi hükümetin etkinliği ve nüfusuna karşı sorumluluklarını yerine getirmeye istekli veya muktedir olması ile tanımlandığı bir anlayışa doğru yeniden gidilmiş, sorumluluklarını yerine getirmeye isteksiz devletler yoz devlet olarak, muktedir olmayan devletler ise başarısız devlet olarak adlandırılmışlardır.

Yoz devlet söylemini kullanan emperyal hukuk, ayırt edici yapısı itibarıyla egemenliğin algılanma şekli ve hiyerarşik yapı ile kendini göstermektedir. Bu yapıda, sadece bir devlet gerçek anlamda egemen olmakta ve onun iradesi hukukun var olan kurallarının üzerinde bulunmaktadır (Cohen, 2006, s. 495). Ahlakilik içeren insancıl söylemi tek taraflı olarak kullanarak, bazı devletleri yoz devletler olarak etiketleyerek, onlara uluslararası hukukun tanıdığı korumaları reddederek, egemen eşitlik prensibini zayıflatmanın yollarını aramaktadır (Cohen, 2006, s. 494). Diğer yandan çoğulcu Birleşmiş Milletler'e hitap eden söylem ise egemenlik lisanı içerisinde başarısız devlet etiketi ile karşımıza çıkmış ve gelişen süreç içerisinde koruma sorumluluğu doktrini ile birlikte egemenlik kavramını yeniden inşa etmeye yönelmiştir. Egemenlik ve insan hakları arasında kurulan kavramsal birliktelik koruma sorumluluğu doktrininin oluşumunda etkili olmuştur. İnsan hakları alanındaki yetersizlikler öncelikli olmak üzere devletin içerisindeki ampirik yetersizliklere odaklanan devlet başarısızlığı nosyonunun koruma sorumluluğu doktrininin geliştirilmesinde önemli bir unsur olduğu kabul edilmektedir (Jones, 2013, s. 62).

Koruma sorumluluğu, egemenliği yeniden formüle ederek hem iç işlevler hem de dış görevler yönünden sorumluluk olarak egemenliğe dönüştürmüştür. Ancak uluslararası alanda yerleşmiş hukuk normları da iç ve dış egemenliği analitik olarak ayırık tutarak bu tür devletleri koruma altına almıştır. Ancak her halde, iç ve dış egemenlik arasındaki analitik ayrımı yok etmek, dış egemenliği egemenin iç karakterine bağlamak, egemen eşitlik ve müdahale etmeme prensibine bir saldırı oluşturmuş, tarihsel olarak barbar, vahşi, kâfir, medeniyetsiz, şer, firavun, haydut ve buna benzer şekilde egemenin iç karakterine göre yaftalamanın şimdilerde yoz, devletimsi, başarısız, kırılğan, ilgiye mazhar veya yönetilemeyen şeklinde etiketlerle karşımıza çıktığı ve bu etiketi alanların uluslararası toplumdaki eşit duruştan yoksun kılındıkları, belirli argümanlarla müdahaleye açık hale getirildikleri görülmüştür.

Bu paradigma değişimi ile birlikte uluslararası hukuktaki egemen eşitlik ve müdahale etmeme prensibine yönelik hakim olan normları Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38'nci maddesinde yer alan birincil kaynaklar (anlaşma ve teamül) cinsinden düşünmek ile hukukun sosyal inşacı yönünü oluşturan söylemler yoluyla anlamak arasında bir fark oluşmuştur. Uluslararası hukuk, devlet rızası yoluyla elde edilen ve oto-limitasyona dayanan kaynakların yaratım sürecine dokunmadan ve rıza yerine iletişim, paylaşılan anlayışlar ve konsensus ile değiştirilmeye başlanmıştır.

KAYNAKÇA

- ADLER-NISSEN, R., VE GAMMELTOFT-HANSEN, T. (2008). *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond* (1. baskı). New York: Palgrave Macmillan.
- AMSTRONG, D., FARRELL, T., ve LAMBERT, H. (2012). *International Law and International Relations* (2. baskı). New York: Cambridge University Press.
- ANAND, R. P. (1967). Sovereign Equality of States In International Law-I. *International Studies*, 8(3), 215-241.
- ANNAN, K. (1999). Two Concepts of Sovereignty | United Nations Secretary-General. 25 Eylül 2021 tarihinde <https://www.un.org/sg/en/content/sg/articles/1999-09-18/two-concepts-sovereignty> adresinden alındı.
- ANTONOV, M. (2016). *The Legal Conceptions of Hans Kelsen and Eugen Ehrlich: Weighing Human Rights and Sovereignty* (Law No. WP BRP 62/LAW/2016). Law. Saint Petesburg.
- BECKETT, J. A. (2012). Faith and Resignation: A Journey Through International Law içinde M. Stone, I. R. Wall, & C. Douzinas (Ed.), *New Critical Legal Thinking: Law and the Political* (1. baskı, ss. 145-167). New York: Routledge.
- BESSON, S. (2011). Sovereignty içinde *Max Planck Encyclopedia of Public International Law* (ss. 1-26). Max Planck Encyclopedias of International Law [MPIL].
- BIANCHI, A. (2016). *International Law Theories: An Inquiry into Different Ways of Thinking* (1. baskı). Oxford: Oxford University Press.
- BIERSTEKER, T. J., ve WEBER, C. (1996). The Social Construction of State Sovereignty içinde S. Smith, C. Brown, R. W.Cox, A. Deighton, M. Light, A. Linklater, ... R. B. J. Walker (Ed.), *State Sovereignty as Social Construct* (1. baskı, ss. 1-22). Cambridge: Cambridge University Press.
- BİLGİN, P., ve MORTON, A. D. (2002). Historicising representations of “failed states”: Beyond the cold-war annexation of the social sciences? *Third World Quarterly*, 23(1), 55-80.
- BULL, H. (2012). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* (4. baskı). China: Palgrave Macmillan.
- BURR, V. (1995). *An Introduction to Social Constructionism* (1. baskı). London and New York: Routledge.
- CHAN, K. (2013). State Failure and the Changing Face of the Jus ad Bellum, *18*(3), 395-426.

- COBDEN, R. (2016). Güç Dengesi İçinde A. Alatl (Ed.), *Batı'ya Yön Veren Metinler III: Aydınlanma/ Burjuva Yüzyılı/ Bilim Çağının Zaferi (1650-1800)* (2. baskı, ss. 1329-1340). İstanbul: Alfa Başvuru.
- COHEN, J. L. (2006). Sovereign Equality vs. Imperial Right: The Battle Over the "New World Order". *Constellations*, 13(4), 485-505.
- COHEN, J. L. (2010). Sovereignty in the Context of Globalization: A Constitutional Pluralist Perspective içinde S. Besson & J. Tasioulas (Ed.), *The Philosophy of International Law* (ss. 261-283). Oxford: Oxford University Press.
- COOK, J. (2008). *Israel and the Clash of Civilisations: Iraq, Iran and the Plan to Remake the Middle East*. London: Pluto Press.
- Council of the European Union. (2003). *European Security Strategy PESC 787-8 December 2003*. Brussels.
- DAVIS, D. M., ve KLARE, K. (2019). Critical Legal Realism in a Nutshell içinde Emiliios Christodoulidis, R. Dukes, & M. Goldoni (Ed.), *Research Handbook on Critical Legal Theory* (1. baskı, ss. 27-45). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- DUBE, B., ve MANATSA, P. (2013). Failed State Discourse under International Law : the Place , Attributes and Implications. *International Journal of Politics and Good Governance*, 4(4), 1-23.
- EHRlich, E. (2017). *Fundamental Principles of the Sociology of Law* (3. baskı). London and New York: Routledge.
- EMANUEL ADLER. (2005). *Communitarian International Relations: The Epistemic Foundations of International Relations* (1. baskı). London and New York: Routledge.
- ENDICOTT, T. (2010). The Logic of Freedom and Power içinde S. Besson & J. Tasioulas (Ed.), *The Philosophy of International Law* (1. baskı, ss. 245-261). Oxford: Oxford University Press.
- FAIRCLOUGH, N. (2012). Critical Discourse Analysis içinde J. P. Gee & M. Handford (Ed.), *The Routledge Handbook of Discourse Analysis* (1. baskı, ss. 7-21). London and New York: Routledge.
- FALK, R. (1985). The Grotian Moment içinde R. Falk, F. Kratochwil, & S. H. Mendlovitz (Ed.), *International Law: A Contemporary Perspective* (1. baskı, s. 702). Avalon Publishing.
- FARABI. (2019). *İdeal Devlet* (8. baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- FOUCAULT, M. (1991). Governmentality içinde G. Burchell, C. Gordon, & P. Miller (Ed.), *The Foucault Effect: Studies in Governmentality, with Two Lectures by and an Interview with Michel Foucault* (1. baskı, ss. 87-105). Chicago: University of Chicago Press.
- GENTZ, F. VON. (1806). *Fragments Upon the Balance of Power in Europe*. London: M. Peltier.
- GOLDSMITH, J., ve LEVINSON, D. (2009). Law for States: International Law, Constitutional Law, Public Law. *Harvard Law Review*, 122(7), 1792-1868.
- GRIFFITHS, M., ve O'CALLAGHAN, T. (2002). *International Relations : The Key Concepts. Routledge key guides*. London and New York: Routledge.
- HALVORSON, D. (2010). 'Bringing International Politics Back in': Reconceptualising State

- Failure for the Twenty-first Century. *Australian Journal of International Affairs*, 64(5), 583-600.
- HEHIR, A. (2019). *Hollow Norms and the Responsibility to Protect* (1. baskı). Cham: Palgrave Macmillan.
- HELMAN, G. B., ve RATNER, S. R. (1992). Saving Failed States. *Foreign Policy*, (89), 3-20.
- HILLA, J. (2008). Literary Effect of Sovereignty in International Law. *Widener Law Review*, 14(77), 77-147.
- HINSLEY, F. H. (1986). *Sovereignty*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HOBBSAWM, E. (2017). *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı* (10. baskı). İstanbul: Sarmal Yayıncılık.
- HOFFMANN, S. (1961). International Systems and International Law. *World Politics*, 14(1), 205-237.
- HSIUNG, J. C. (1997). *Anarchy & Order: The Interplay of Politics and Law in International Relations* (1. baskı). London: Lynne Rienner Publishers.
- Human Rights Watch. (1992). *Human Rights Watch Report 1992 (Events of 1991)*. New York.
- ICISS (Co-chairs: Gareth Evans, & Mohamed Sahnoun). (2001). *Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)*.
- INAYATULLAH, N. (1996). Beyond the Sovereignty Dilemma: Quasi-states as Social Construct içinde T. J. Biersteker & C. Weber (Ed.), *State Sovereignty as Social Construct* (1. baskı, ss. 51-81). New York: Cambridge University Press.
- International Commission of Jurists on Aaland Islands. (1920). *Of the International Committee of Jurists Entrusted by the Council of the League of Nations with the Task of Giving an Advisory Opinion upon the Legal Aspects of the Aaland Islands Question*. London.
- International Court of Justice. (1986). Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p.14.
- JENKS, C. W. (1963). *Law, Freedom and Welfare*. London: Stevens & Son.
- JONES, B. G. (2013). 'Good Governance' and 'State Failure': Genealogies of Imperial Discourse. *Cambridge Review of International Affairs*, 26(1), 49-70.
- KELSEN, H. (1960). Sovereignty and International Law. *The Georgetown Law Journal*, 48(4), 627-640.
- KERTON-JOHNSON, N. (2011). *Justifying America's Wars: The Conduct and Practice of US Military Intervention* (1. baskı). New York: Routledge.
- KINGSBURY, B. (1998). Sovereignty and Inequality. *European Journal of International Law*, 9, 599-625.
- KOLB, R. (2012). Politis and Sociological Jurisprudence of Inter-War International Law. *European Journal of International Law*, 23(1), 233-241.
- KOLB, R., ve HYDE, R. (2008). *An Introduction to the Law of Armed Conflict*. Oxford: Hart Publishing.
- KRASNER, S. (1999). *Sovereignty: Organized Hypocrisy* (1. baskı). New Jersey: Princeton

University Press.

- KREIJEN, G. (2004). *State Failure, Sovereignty and Effectiveness* (1. baskı). Boston: Martinus Nijhoff.
- KREPS, S. E., ve AREND, A. C. (2006). Why States Follow the Rules: Toward a Positional Theory of Adherence to International Legal Regimes. *Duke Journal of Comparative & International Law*, 16, 331-414.
- KUHN, T. S. (1996). *The Structure of Scientific Revolutions* (3. baskı). Chicago and London: The University of Chicago Press.
- LAKE, A. (1994). Confronting Backlash States. *Foreign Affairs*, 73(2), 45.
- LEE, T. H. (2004). International Law, International Relations Theory, and Preemptive War: The Vitality of Sovereign Equality Today. *Law and Contemporary Problems*, 67(4), 147-167.
- LEPARD, B. D. (2002). *Rethinking Humanitarian Intervention* (1. baskı). Pennsylvania: Pennsylvania University Press.
- LITWAK, R. S. (2001). What's in a Name? The Changing Foreign Policy Lexicon. *Journal of International Affairs*, 54(2), 376-392.
- MCWHINNEY, E. (2001). Shifting Paradigms of International Law and World Order in an Era of Historical Transition içinde S. Yee & W. Tiewa (Ed.), *International Law in the Post-Cold War World* (2. baskı, ss. 3-18). London: Routledge.
- MENON, R. (2016). *The Conceit of Humanitarian Intervention*. Oxford: Oxford University Press.
- OPPENHEIM, L. (1912). *International Law: A Treatise (Volume I)* (2. baskı). London: Longmans, Green and Co.
- OSIANDER, A. (2001). Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth. *International Organization*, 55(2), 251-287.
- Our Failing Neighbour: Australia and the Future of Solomon Islands Strategy and International Program*. (2001).
- PLATON. (2020). *Devlet (Politeia)* (11. baskı). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- SHEEHAN, M. (1995). *The Balance of Power: History and Theory*. London and New York: Routledge.
- SIMMONS, B. A. (1998). Compliance with International Agreements. *Annu. Rev. Polit. Sci.*, 1998(1), 75-93.
- SIMPSON, G. (2016). James Lorimer and the Character of Sovereigns: The Institutes as 21st Century Treatise. *The European Journal of International Law*, 27(2), 431-446.
- STARKE, J. G. (1965). Elements of the Sociology of International Law. *Australian Year Book of International Law*, 9(1962), 119-136.
- STERIO, M. (2009). A Grotian Moment: Challenges in the Legal Theory of Statehood. *Denver Journal of International Law and Policy*, 39(2), 209-237.
- SUTTLE, O. (2016). Law as Deliberative Discourse: The Politics of International Legal Argument - Social Theory with Historical Illustrations. *Journal of International Law and International Relations*, 12(1), 151-203.

- The National Security Strategy of the United States of America*. (2002).
- U.N. (1996). *International Law as a Language for International Relations*. The Hague.
- United Nations. (2004). *Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, a more Secure World: Our Shared Responsibility*, U.N. Doc. A/59/565 (Dec.2, 2004).
- United Nations. (2005a). 2005 World Summit Outcome, U.N. Doc. A/RES/60/1 (Oct.24, 2005).
- United Nations. (2005b). Report of Secretary General, “In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All”, U.N. Doc. A/59/2005 (Mar.21, 2005).
- United States Government Printing Office. (1991). *Public Papers of the Presidents of the United States (Book II)*. Washington: Office of the Federal Register National Archives and Records Administration.
- VENZKE, I. (2012). *How Interpretation Makes International Law: On Semantic Change and Normative Twists*. Oxford: Oxford University Press.
- VENZKE, I. (2013). *Contemporary Theories and International Lawmaking* (ACIL Research Paper No. 2013-23). *ACIL Research Paper 2013-23*. Amsterdam.
- WATSON, A. (1982). *Diplomacy: The Dialogue Between States* (1. baskı). Routledge.
- WIGHT, M. (1992). *International Theory: The Three Traditions*. (G. Wight & B. Porter, Ed.) (1. baskı). New York: Holmes & Meier.
- WOHLFORTH, W. C., KAUFMAN, S. J., ve LITTLE, R. (2007). Introduction: Balance and Hierarchy in International Systems içinde W. C. Wohlforth, S. J. Kaufman, & R. Little (Ed.), *Balance of Power in World History* (1. baskı, ss. 1-22). New York: Palgrave Macmillan.
- WOOLAVER, H. (2014). State Failure, Sovereign Equality and Non-Intervention: Assessing Claimed Rights to Intervene in Failed States. *Wisconsin International Law Journal*, 32(3), 595-620.
- YEE, S. (2001). Towards an International Law of Co-progressiveness içinde S. Yee & W. Tieya (Ed.), *International Law in the Post- Cold War World* (2. baskı, ss. 18-43). London: Routledge.